YOSHLAR SIYOSATIDA GENDER TENGLIK: MUAMMOLAR VA TAJRIBALAR

O.A. Ashurova Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi
Sulaymonova Zulfinur Nuriddin qizi
Farg‘ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqolada yoshlar siyosatida gender tenglikni ta’minlash yo‘lidagi asosiy muammolar tahlil qilingan, Yevropa Ittifoqi, Shvetsiya, Germaniya, Finlandiya va Kanada tajribasi hamda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar qiyosiy o‘rganilgan. Xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish yo‘llari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar siyosati, gender tenglik, gender stereotip, NEET-yoshlar, interseksionallik, xorijiy tajriba, gender meynstriming, GBA+.

Аннотация. В статье проанализированы основные проблемы обеспечения гендерного равенства в молодёжной политике, сравнительно изучен опыт Европейского союза, Швеции, Германии, Финляндии и Канады, а также реформы в Узбекистане. Предложены пути адаптации зарубежного опыта к национальным условиям.

Ключевые слова: молодёжная политика, гендерное равенство, гендерный стереотип, молодёжь NEET, интерсекциональность, зарубежный опыт, гендерный мейнстриминг, GBA+.

Abstract. The article analyzes the main challenges to gender equality in youth policy and compares the experience of the European Union, Sweden, Germany, Finland and Canada with reforms in Uzbekistan. It proposes ways to adapt foreign experience to national conditions.

Keywords: youth policy, gender equality, gender stereotype, NEET youth, intersectionality, foreign experience, gender mainstreaming, GBA+.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda yoshlar va xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi (O‘RQ-406, 2016) va «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar

kafolatlari to‘g‘risida»gi (O‘RQ-562, 2019) qonunlar, «2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi» bu yo‘nalishdagi huquqiy asosni tashkil etadi [1–3]. Biroq qonunlarda mustahkamlangan teng huquqlar hamma vaqt ham teng imkoniyatlarga aylanmaydi. Yigit va qizlar hayotining bir xil bosqichida – ta’lim olish, kasb tanlash, ishga joylashish va oila qurish davrida turlicha to‘siqlarga duch keladi. Bu to‘siqlarni aniqlash va bartaraf etishda boshqa davlatlarning boy tajribasini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Maqolaning maqsadi – yoshlar siyosatida gender tenglikni ta’minlashdagi muammolarni aniqlash va xorijiy hamda milliy tajribani qiyosiy tahlil qilish asosida takliflar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Muammoni tahlil qilishda bir necha nazariy yondashuvga tayanildi. K. Krenshou tomonidan kiritilgan «interseksionallik» tushunchasi insonning jinsi boshqa ijtimoiy omillar – yoshi, yashash joyi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, nogironligi bilan kesishib, o‘ziga xos kamsitish holatlarini yuzaga keltirishini ko‘rsatadi [4]. Masalan, qishloqda yashovchi, kam ta’minlangan oiladagi qiz shahardagi tengdoshiga nisbatan bir necha barobar ko‘p to‘siqqa duch keladi.

N. Kabir ayollarning imkoniyatlarini kengaytirishni uch o‘zaro bog‘liq o‘lchov – resurslar, tanlov qilish qobiliyati (agentlik) va erishilgan natijalar orqali baholashni taklif etgan [5]. T. Ris Yevropa tajribasi asosida gender tenglikka erishishning uch yondashuvini ajratgan: huquqiy tenglikni ta’minlash («tuzatish»), ijobiy choralar («moslashtirish») va barcha siyosatga gender nuqtai nazarini integratsiya qilish («transformatsiya» – gender meynstriming) [6]. Uning fikricha, eng samarali natijani uchinchi yondashuv beradi.

Tadqiqot metodlari: ilmiy adabiyotlar va xalqaro hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, umumlashtirish.

Muhokama va natijalar

1. Yoshlar siyosatida gender tenglikni ta’minlashdagi muammolar

Tahlil natijasida yoshlar siyosatida gender tenglikka ta’sir etuvchi muammolarni bir necha guruhga ajratish mumkinligi aniqlandi.

Ijtimoiy-madaniy muammolar. Jamiyatda «qizning asosiy vazifasi – oila», «erkak –

oilaning yagona boquvchisi» kabi qarashlar hali ham kuchli. Bu stereotiplar qizlarning ta’limni davom ettirishi va kasb tanlashiga, yigitlarning esa pedagogika, tibbiyot hamshiraligi kabi sohalarni tanlashiga to‘sqinlik qiladi. Ayrim hududlarda qizlarning erta turmushga berilishi ularning ta’lim va kasbiy rivojlanishini to‘xtatib qo‘yadi.

Iqtisodiy muammolar. Yosh ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki yigitlarga nisbatan pastligicha qolmoqda. Ta’lim ham olmayotgan, ishlamayotgan va kasbiy tayyorgarlikdan ham o‘tmayotgan yoshlar (NEET) orasida qizlar ulushining yuqoriligi xalqaro tashkilotlar tomonidan Markaziy Osiyo mintaqasi uchun xos muammo sifatida qayd etiladi. Yigitlar esa ko‘pincha oilani boqish zarurati bilan ta’limni erta tugatib, mehnat migratsiyasiga ketadi.

Institutsional muammolar. Yoshlarga oid dasturlar ko‘pincha «gender-neytral» tarzda ishlab chiqiladi, ya’ni yigit va qizlarning turlicha ehtiyojlari hisobga olinmaydi. Dasturlar natijalari jins kesimida muntazam tahlil qilinmaydi, yoshlar tashkilotlari rahbariyatida qizlarning ulushi yetarli emas.

Xavfsizlik va raqamli muammolar. Oiladagi tazyiq va zo‘ravonlik, ijtimoiy tarmoqlardagi kiberbulling va onlayn tahdidlar qizlarning jamoat hayotida faol ishtirok etishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Qishloq qizlarining raqamli qurilma va internetdan foydalanish imkoniyati ham ko‘pincha cheklangan bo‘ladi.

2. Xorijiy tajriba

Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqining 2019–2027-yillarga mo‘ljallangan Yoshlar strategiyasiga asos qilib olingan 11 ta Yevropa yoshlar maqsadlaridan biri aynan «Barcha jinslar tengligi»ga bag‘ishlangan [7]. U gender stereotiplarga qarshi kurash, ta’lim va bandlikda teng imkoniyat, gender asosidagi zo‘ravonlikka barham berishni nazarda tutadi. Yevropa Kengashi esa yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislar uchun gender asosidagi zo‘ravonlikka qarshi «Gender Matters» qo‘llanmasini ishlab chiqqan [8].

Shvetsiya. Shvetsiya 1990-yillardan boshlab gender meynstriming strategiyasini davlat siyosatining barcha sohalarida qo‘llab kelmoqda. Yoshlar va fuqarolik jamiyati masalalari bo‘yicha davlat agentligi yoshlar hayot sharoitlarini muntazam ravishda jins kesimida monitoring qiladi va natijalar asosida siyosatni moslashtiradi [9].

Germaniya. Germaniyada 2001-yildan buyon har yili o‘tkaziladigan «Girls’Day»

(Qizlar kelajagi kuni) doirasida maktab o‘quvchisi qizlar muhandislik, texnika va IT sohalaridagi korxonalar faoliyati bilan tanishadi. 2011-yildan boshlab «Boys’Day» ham o‘tkazilib, o‘g‘il bolalar pedagogika, tibbiyot va ijtimoiy xizmat kasblariga yo‘naltiriladi [10]. Bu tajriba kasbiy stereotiplarni yengishda ikki tomonlama yondashuvning namunasidir.

Finlandiya. Finlandiyaning 2017-yilda kuchga kirgan «Yoshlar to‘g‘risida»gi qonunida tenglik va kamsitmaslik yoshlar siyosatining asosiy tamoyillaridan biri sifatida belgilangan. Mahalliy hokimiyatlar yoshlarga oid qarorlar qabul qilishda yoshlarning o‘zi bilan maslahatlashishi shart [11].

Kanada. Kanadada davlat dasturlari «GBA+» (Gender-based Analysis Plus) usuli orqali tahlil qilinadi. Bu usul dastur yoki qonun loyihasining turli jins, yosh, etnik va ijtimoiy guruhlarga ta’sirini oldindan baholashni talab etadi va interseksional yondashuvning amaliy ifodasi hisoblanadi [12].

3. O‘zbekiston tajribasi

O‘zbekistonda gender tenglik va yoshlar siyosati bo‘yicha muhim institutsional o‘zgarishlar amalga oshirildi. Oliy Majlis Senati qoshida Gender tenglikni ta’minlash masalalari bo‘yicha komissiya faoliyat yuritmoqda. Yoshlar ishlari agentligi tashkil etildi, «Yoshlar daftari» va «Ayollar daftari» tizimlari orqali yordamga muhtoj yigit va qizlarga manzilli ko‘mak ko‘rsatilmoqda. Oliy ta’limga qabulda ehtiyojmand oilalar qizlari uchun qo‘shimcha davlat granti kvotalari ajratilmoqda, xotin-qizlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash dasturlari amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, xorijiy tajriba bilan qiyoslaganda, O‘zbekistonda yoshlarga oid dasturlarning gender ekspertizasi, jins kesimidagi ochiq statistika va yigitlarning o‘ziga xos muammolariga qaratilgan dasturlar hali yetarli darajada rivojlanmagan. Xorijiy tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uni milliy qadriyatlar, oila va mahalla institutlarining o‘rnini hisobga olgan holda moslashtirish muhim.

Xulosa

Yoshlar siyosatida gender tenglikni ta’minlashdagi asosiy muammolar ijtimoiy-madaniy stereotiplar, yosh ayollarning iqtisodiy faolligi pastligi, dasturlarning gender-neytral tarzda ishlab chiqilishi hamda xavfsizlik va raqamli tafovutlar bilan bog‘liq. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, eng samarali natijaga gender yondashuvni barcha dasturlarga

integratsiya qilish, jins kesimidagi monitoring va ikki tomonlama – ham qizlarga, ham yigitlarga qaratilgan choralar orqali erishiladi. Shu asosda quyidagilar taklif etiladi:

1. Kanadaning GBA+ tajribasi asosida yoshlarga oid dasturlarni gender va interseksional ta’sir nuqtai nazaridan baholashning milliy uslubiyatini ishlab chiqish.

2. Germaniya tajribasi asosida maktab va kollejlarda «Qizlar kelajagi kuni» va «Yigitlar kasb kuni» tadbirlarini joriy etish.

3. Yoshlar ishlari agentligi tomonidan NEET-yoshlar va yoshlar bandligiga oid ko‘rsatkichlarni jins kesimida muntazam e’lon qilish.

4. Finlandiya tajribasi asosida mahalliy darajada yoshlarga oid qarorlarni qabul qilishda yigit va qizlar bilan maslahatlashish tartibini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonuni. 14.09.2016, O‘RQ-406.

2. O‘zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonuni. 02.09.2019, O‘RQ-562.

3. O‘zbekiston Respublikasida 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi. Oliy Majlis Senati Kengashining 2021-yil 28-maydagi qarori.

4. Crenshaw K. Demarginalizing the intersection of race and sex // University of Chicago Legal Forum. – 1989. – Vol. 1989(1). – P. 139–167.

5. Kabeer N. Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women’s empowerment // Development and Change. – 1999. – Vol. 30(3). – P. 435–464.

6. Rees T. Mainstreaming Equality in the European Union. – London: Routledge, 1998

7. The European Union Youth Strategy 2019–2027 // Official Journal of the European Union. – 2018. – C 456.

8. Gender Matters: A Manual on Addressing Gender-Based Violence Affecting Young People. – Strasbourg: Council of Europe, 2007.